

Minder medicijngebruik door natuurlijke weerstand

Diergezondheid begint met een goed en duurzaam bedrijfsmanagement. In de biologische veehouderij is al een aantal jaren op verschillende manieren ervaring opgedaan met geen of zeer beperkt medicijn- en antibioticagebruik. Hoe blijven dieren gezond en bouwen ze een natuurlijke weerstand op? Meer informatie en praktische tips voor het opbouwen van natuurlijke weerstand in dit BioKennisbericht.

Natuurlijke weerstand vraagt om een radicale aanpak van het bedrijf als geheel. Alleen het vervangen van antibiotica of medicijnen door kruidenmiddelen of het raadplegen van een stalboekje is niet voldoende. Dat waren de belangrijkste conclusies van de workshop 'Natuurlijke weerstand', die tijdens de vakbeurs voor de biologische sector BioVak in januari 2010 werd gehouden. Onderzoekers, veehouders, ervaringsdeskundigen en sectorvertegenwoordigers wisselden van gedachten en deelden ervaringen over de mogelijkheden voor veehouders om natuurlijke weerstand te verhogen en medicijnen en antibiotica terug te dringen. Strategieën, alternatieven en cursussen kwamen aan de orde. Een aantal praktische punten uit de discussie zijn verzameld als tips in dit bioKennisbericht.

Antibiotica in Nederland

Nederland is terughoudend met antibiotica bij mensen om resistenties te beheersen. Het therapeutisch gebruik van antibiotica bij dieren in Nederland is echter hoog vergeleken met ander landen (520.000 kg in 2008). Gebruik van antibiotica bij dieren kan leiden tot resistente bacteriën (MSRA, E-Coli, ESBL). Er zijn aanwijzingen dat deze bacteriën van dieren naar mensen overgedragen kunnen worden. Hierdoor wordt terugdringen van medicijnen en antibiotica, ook voor de gangbare veehouderij, steeds urgenter.

De belangrijkste dierhouderijsectoren (melkvee, varkens, pluimvee), de verwerkende industrie, de veevoederindustrie en dierenartsen hebben eind 2008 al afspraken gemaakt om antibioticaresistentie tegen te gaan. In april 2010 heeft Minister Verburg de LNV-doelstellingen concreet gemaakt: in 2011 moet het antibioticagebruik met 20% gedaald zijn ten opzichte van 2009. In 2013 moet de sector een reductie van 50% hebben gerealiseerd.

→ Ambitie

In 2013 wil de biologische zuivel- en rundvleessector een toppositie qua duurzaamheid hebben en tegelijkertijd een goed rendement leveren voor alle schakels in de keten. Speerpunten voor de Productwerkgroep zuivel en rundveevlees zijn: de onderscheidendheid van de producten; een duurzame productiewijze; de relatie met de consument; smaak en voedingswaarde van de producten; kringlopen sluiten; robuuste dieren met natuurlijker leefwijzen en gedrag en een passende productprijs voor iedereen in de keten.

Lopend onderzoek

- Gezondheidseffecten biologische zuivel
- Echt Overijssel!
- Voeding biologisch melkvee
- 100% biologische input – mestbenutting
- Biofokkerij, biologische landschapsoe
- Familiekudde
- Weerstand van melkvee
- Biogeit
- Bioschaap
- Verbeteren welzijnsprestaties

Biokennisberichten

Biokennisberichten beschrijven de resultaten uit onderzoek voor de praktijk. Recente biokennisberichten Zuivel en Rundveevlees beschreven:

- Familiekudde
- Verlengen graslandseizoen

Binnenkort verschijnen berichten over:

- Biologische fokkerij

Kijk op www.biokennis.nl voor alle reeds verschenen berichten. U kunt zich daar ook abonneren.

Duurzaam bedrijfsmanagement

Maatregelen die u kunt nemen om de natuurlijke weerstand van de dieren op het bedrijf te behouden of te verhogen zijn:

- Kies een ras/kruising dat past bij het bedrijf; gezond en robuust
- Zorg voor evenwichtige voeding en voldoende mineralen en vitaminen
- Zorg voor huisvesting passend bij het dier
- Beperk stress
- Voorkom ziekten (gesloten bedrijf, geen dieren aankopen)

Dierenwelzijn moet dus leidend zijn in de bedrijfsvoering. Goede leefomstandigheden en preventie spelen daarbij een grote rol. Veehouders wisselen in diverse netwerken onderling ervaringen uit over preventieve maatregelen en de effecten die zij daarmee bereiken. Zo neemt de praktijkkennis over duurzaam bedrijfsmanagement toe.

Alternatieven

Ook bij dieren is voorkomen beter dan genezen. Preventief gebruik van medicijnen is niet nodig bij een gezonde veestapel. Een 'gezond' bedrijf begint met gezonde dieren. Vervolgens kunnen duurzaamheidsmaatregelen ziekten voorkomen. Homeopathie is een bekend alternatief om dierziekten te voorkomen en te behandelen. Ook fytotherapie, het inzetten van kruiden in een meetbare werkzame dosis, kan de veestapel op een natuurlijk manier gezond houden.

Natuurlijk en Blijvend Gezond

In de projecten 'Fyto-V' en 'Natuurlijk Gezond' is literatuuronderzoek gedaan naar het gebruik van natuurproducten om de weerstand van dieren te verhogen en stress en dierziekten te voorkomen. Er is een overzicht gemaakt van de in de literatuur gemelde werking van natuurproducten. Deze bevatten vaak meerdere actieve stoffen en werken vaak tegen meerdere aandoeningen (multitarget werking). Praktische informatie over de toepassing van natuurproducten bij melkvee is te vinden in het stalboekje Melkvee, uitgegeven door Wageningen UR en het Instituut voor Etnobotanie en Zoöfarmacognosie (IEZ). Dit stalboekje geeft per levensfase en/of aandoening de beschikbare middelen, de werking van die middelen en de toediening. De (wetenschappelijke) achtergronden van kruiden en natuurproducten en de producenten/leveranciers zijn in bijlagen te vinden. Het boekje is losbladig en wordt de komende jaren zonodig aangevuld met nieuwe kennis, ook van veehouders die kruiden en natuurproducten gebruiken.

Geïnteresseerd in het 'Stalboekje melkvee: natuurlijk gezond'? Kijk op www.biokennis.nl of www.fyto-v.nl en zoek op 'stalboekjes'. Meer informatie over dit onderwerp: Maria Groot, RIKILT onderdeel van Wageningen UR, maria.groot@wur.nl

10 tips voor melkveehouders

Uit de workshop 'Natuurlijke weerstand' tijdens BioVak 2010 kwamen een aantal belangrijke conclusies en praktische aanbevelingen naar voren. Welke managementmaatregelen dragen bij aan het verhogen van de natuurlijke weerstand en het beperken van het medicijngebruik?

1. Bekijk het bedrijf als geheel

Beschouw uw bedrijf als een samenhangend geheel van bodem, plant, dier, mens en omgeving.

- Kies koeien die bij het bedrijfsmanagement passen. Lees over het onderzoek over biologische fokkerij op de website Biokennis.nl.
- Voer evenwichtig; een magere koe heeft minder reserves.
- Zorg voor passende huisvesting, een goed binnenklimaat (frisse lucht en warmte/vocht afvoer) en voorkom beschadigingen (bronnen van infectie).
- Kijk naar de dieren en afwijkend gedrag (afzondering) speciaal in moeilijke perioden (droogstand, afkalven). Let op mestdikte, lichamelijke afwijkingen (uiers, hakken, wonden), eetlust en lichaamsconditie. Vroegtijdig problemen signaleren geeft gelegenheid om (preventieve) maatregelen te nemen.
- Voorkom stress door hitte, angst, onevenwichtig voeren, slechte stal, gestreste veehouder). Stress geeft een verminderde weerstand. Meer over stress bij koeien op www.biokennis.nl/Zuivel-rundveevlees.

- Doe aan preventie. Ruim dieren die voortdurend ziek zijn en werk hygiënisch.
- Werk volgens een bedrijfsspecifiek welzijns- en gezondheidsplan.

Neem eerst maatregelen, voordat u medicijnen of antibiotica of alternatieven gaat gebruiken. Leun niet achterover als het goed gaat, maar houdt voortdurend de vinger aan de pols.

2. Gebruik medicijnen bewust

Begin met het bewust gebruik van medicijnen of antibiotica en leg daarbij de lat geleidelijk hoger.

3. Neem de hygiëneregels in acht

Het is zaak schoon te werken en de huisvesting van de dieren schoon te houden. Dit kan ook zonder water en zonder schoonmaakmiddelen. Ook dan zijn er nog voldoende kiemen om het immuunsysteem actief te houden.

4. Bevorder natuurlijk gedrag

Een koe die zich natuurlijk kan bewegen voelt zich beter en produceert beter. Kijk kritisch naar de huisvesting en zorg voor een goede ruwe vloer in de stal (eventueel frezen of stralen). Dit voorkomt uitglijden. Een tevreden koe rust veel om te verteren en het beenwerk te ontlasten. Zorg voor voldoende ruimte om te liggen op een schone en droge ondergrond. Koeien in met stro ingestrooide pot/of heuvelstallen gaan sneller liggen dan in ligboxen. Zorg voor voldoende strooisel zodat het overtollige vocht opgenomen wordt.

Overweeg een natuurlijke leefomgeving door de dieren in stabiele kudde te huisvesten, het kalf bij de koe te laten en de dieren niet te onthoornen. Ervaringen met familiekudde zijn na te lezen in een recent BioKennisbericht Zuivel en Rundveevlees, nummer 18.

5. Kijk kritisch naar het voer

Goede voeding houdt de koe productief en kan stofwisselingsziekten voorkomen. Geef nooit beschimmeld of sterk broeiend voer. Bij weinig krachtvoer of hoofdzakelijk graan kan een tekort aan mineralen, sporelementen en vitaminen ontstaan (neem bloedmonsters). Voeren van veel mais kan een tekort aan eiwit in het rantsoen veroorzaken. Compenseer met grasklaver en/of luzerne.

Maak voerveranderingen geleidelijk.

Let ook op of de dieren voldoende eten en drinken.

Oogst kuilvoer bij voorkeur 's middags (hoog suikergehalte, ook beter voor de conservering) en in een laat stadium ('prik' is goed voor de spijsvertering). Meng in een slap gewas eventueel koolzaadstro bij.

6. Spaar de bodem

Een gezonde koe begint bij een gezonde bodem. Denk in kringlopen; bodem, plant, dier en mest. Zorg voor zo weinig mogelijk verstoringen in de bodem; hoe meer wormen en mollen hoe beter. Ploegen verstoort het bodemproces, probeer dus het grasland zo lang mogelijk productief te houden. Teel geen gewassen die de bodem uitputten (zoals lilies). Meer over bodem-

vruchtbaarheid op www.biokennis.nl/bodemvruchtbaarheid.

7. Volg de ontwikkelingen in de sector

Kijk regelmatig op www.biokennis.nl om op de hoogte te blijven van recente ontwikkelingen en alternatieven.

8. Verzamel kennis over alternatieven

- Volg een cursus bij homeopatische dierenarts of een deskundige op het gebied van fytotherapie (kruidengeneeskunde), effectieve micro-organismen en/of natuurproducten.
- Raadpleeg het 'Stalboekje melkvee natuurlijk gezond' (zie kader pagina 2).

- Kijk bij collega's; leer van elkaar; geef elkaar nieuwe inzichten en ondersteun anderen weer met eigen kennis.

9. Probeer alternatieven uit

Vermijd medicijnen niet ten koste van alles; veiligheid van mens en dier is leidend. Als een ziekte levensbedreigend is of als een dier pijn lijdt, val dan gerust terug op medicijnen. Een dier mag niet onnodig lijden.

Er zijn al diverse ervaringen met natuurlijke methoden en natuurproducten: handmatig leegmelken en nabehandelen met uiermint helpen tegen mastitis, zout helpt tegen diarree bij klaveren. Probeer eens uit wat werkt op het eigen bedrijf en blijf alert op de resultaten. Bij alternatieve behandelingen dalen de dierenartskosten, maar neemt de eigen arbeid toe.

10. Per saldo

Veehouders zonder gebruik van medicijnen en antibiotica heeft, naast een lagere dierenartsrekening, als grote voordeel dat er geen residuen in de tankmelk kunnen komen. Het geeft je als de melkveehouder rust, als je daar niet meer druk over hoeft te maken. Melk moet in ieder geval onder de 400.000 cellen blijven, om kortingen te voorkomen. Bij melk op maat krijgen veehouders een bonus bij een celgetal onder de 250.000.

Jos Elderink, biologisch melkveehouder uit de Lutte

'Ik ben in 1999 omgeschakeld naar biologisch vanuit de gedachte dat de weg van chemie uiteindelijk dood loopt. Wij waren altijd al voorzichtig met medicijnen en antibiotica, maar na een cursus van een homeopatisch dierenarts in 2003, ben ik helemaal met preventief gebruik van farmaceutica gestopt. We gebruiken gewone katoenen doeken om de spenen te reinigen en bij mastitis melk ik het uiercompartiment handmatig leeg en behandel ik de uier na met uiermint.

De overgang naar medicijnvrije bedrijfsvoering ging niet zonder slag of stoot. Twee keer overschreed de melk het celgetal van 400.000 en kregen we een strafkorting. De koeien die te vaak een hoog celgetal gaven, heb ik opgeruimd. Nu hoeven we geen melk te scheiden. Dat geeft rust. Ook geven wij nog maar 9 cent per 100 kg melk aan de dierenarts. In de gangbare veehouderij is dat ongeveer 98 cent.

Ondertussen hebben we een robuuste veestapel opgebouwd, verkregen door jarenlang inkruisen met Jerseys en Brown Swiss met Triple A code. Homeopathische middelen gebruiken we alleen nog af en toe. Natuurlijk vallen we wel op medicijnen terug als een ziekte levensbedreigend is of als een dier echt pijn lijdt.'

Gerard Keurentjes heeft 70 koeien en is actief binnen het netwerk melkveehouderij antibioticumvrij

'In 2002 rees het celgetal op mijn bedrijf de pan uit. Ik kreeg nog net geen korting, maar het was wel zorgelijk. Met diergeneesmiddelen wist ik een aantal koeien te genezen, maar andere koeien kregen weer nieuwe besmettingen. Het was een stressperiode. Op zoek naar oplossingen kwam ik terecht bij Microbioticum; een soort kruidenmengsel wat de koe aanzet tot het maken van meer witte bloedlichamen en de weerstand verhoogd. Na een kleine maand was het celgetal gedaald naar 150.000 cellen. Hierdoor besepte ik dat weerstand bepalend is voor de gezondheid van de koeien en ben ik terugggegaan naar de basis. Nu houd ik mijn koeien gezond met veel aandacht voor de bodem en met mijn boerenverstand grijp ik terug op de natuur. Omdat ik allerlei natuurlijke middelen gebruik zoals druivensuiker, zout en lijnzaad is mijn dierenartsrekening gedaald van 150 gulden naar 36 euro per jaar per koe. Ik heb nu een andere toekomstvisie voor mijn bedrijf dan een aantal jaren geleden. Streven naar topprestaties geeft alleen maar meer werk en meer vreemd kapitaal. Ik doe niet mee met deze economische wedloop. Ik wil meer omzet door een écht duurzame productie.'

Medicijnen of niet:

Redenen om **wel** medicijnen/antibiotica toe te passen:

- Zieke dieren snel beter maken
- Beter dierenwelzijn door snelle genezing
- 'Gegarandeerde' werking
- Managementfouten herstellen
- Gemakkelijk
- Relatief goedkoop door snelle werking

Redenen om **geen of minder**

medicijnen/antibiotica te gebruiken:

- Resistente bacteriën (MSRA, E-Coli, ESBL) voorkomen
- Geen residuen in producten
- Medicijnresten in milieu voorkomen
- Uitdagender werken
- Besparing op kosten van geneesmiddelen

Meer informatie en links

Geïnteresseerd in het terugdringen van antibiotica bij melkvee? Bekijk het dossier 'Antibioticavrij produceren in de melkveehouderij' op www.biokennis.nl en/of neem contact op met de studiegroep 'Antibiotica vrij produceren' via de coach Edith Finke, E.J.Finke@dlv.nl.

www.verantwoordeveehouderij.nl

Voor netwerken waarin veehouders onderling ervaringen uitwisselen.

www.duurzaammelkvee.nl

Informatie over verduurzamen van melkvee zoals het opstellen van een bedrijfsbehandelplan.

www.pdv.nl/nederland/Voederwaardering/online/mineralen.php

Raadpleeg het rantsoenberekenningsprogramma 'Mineralencalculator biologische veehouderij' van Productschap Diervoeder.

www.biokennis.nl of www.fyto-v.nl

Zoek op 'stalboekjes' voor het stalboekje 'Biologisch melkvee natuurlijk gezond'.

Het doel van Bioconnect is het verder ontwikkelen en versterken van de biologische landbouw sector door het initiëren en uitvoeren van onderzoeksprojecten. In Bioconnect werken ondernemers (van boer tot winkelvloer) samen met onderwijs- en onderzoeksinstellingen en adviesorganisaties. Dit leidt tot een vraaggestuurde aanpak die uniek is in Europa.

Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit is financier van de onderzoeksprojecten.

Wageningen UR (University & Research centre) en het Louis Bolk Instituut zijn de uitvoerders van het onderzoek. Op dit moment zijn dit voor de biologische landbouwsector zo'n 140 onderzoeksprojecten.

Contact

Contactpersoon: Gidi Smolders,
Wageningen UR Livestock Research
E-mail: gidi.smolders@wur.nl
Telefoon: 0320 293 439

Eindredactie / Vormgeving / Productie
Wageningen UR, Communication Services
E-mail: info@biokennis.nl
Telefoon: 0317 486 370